

Л. Костенко. Життя і творчість

План

1. Біографічні відомості.
2. Ліна Костенко як носій української національної ідеї.
3. Специфіка роману "Записки українського самашедшого".
4. Еволюція «українського самашедшого» в романі. Оповідь про буття сьогочасного українства:
 - а) психологія вихованця тоталітарного суспільства;
 - б) сюжет твору;
 - в) часовий простір «Записок...»;
 - г) політичні узагальнення історичної долі України;
 - д) хто МИ? Які МИ?
 - е) будова роману.
4. Пророцтва у романі.
5. Цінність твору. Феномен творчості Л.Костенко.

Література

1. Бакуменко О. "У майбутнього слух абсолютний...": про творчість Ліни Костенко без ювелірного глянцю / О.Бакуменко // Демократична Україна. – 2010. – 19 березня (№ 11). – С. 20.
2. Горблянський Ю. "Кривава фієста сучасності" в одкровенні від Ліни Костенко (зауваги про "Записки українського самашедшого") / Ю.Горблянський, М.Кульчицька // Слово і час. – 2011. – № 5. – С. 73-83.
3. Даниленко В. Лісоруб у пустелі // Даниленко В. Лісоруб у пустелі. Письменник і літературний процес. – К.: Академвидав 2008. – С. 111-116.
4. Дзюба І. "Мадонна Перехресть": з книжки "Є поети для епох" (Л.Костенко) / І.Дзюба // День. – 2011. – 11-12 лист. (№ 205-206). – С. 7.
5. Дзюба І. "Самашедчість" як спротив абсурду: [новий роман Ліни Костенко] / І.Дзюба // День. – 2010. – 30-31 груд. (№ 241-242). – С. 13.
6. Дроздовський Д. «Записки українського самашедшого» як рятівний електрошок // Дзеркало тижня. – № 48. – 25 грудня 2010.
7. Капсамун І. Донести троянду...: [презентація роману "Записки українського самашедшого"] / І.Капсамун // День. – 2011. – 4-5 лютого (№ 19-20). – С. 6.
8. Кононенко Є. Текст без контексту: [про роман Л.Костенко "Записки українського самашедшого"] / Є.Кононенко // Критика. – 2011. – № 3-4. – С. 29-32.
9. Коскін В. Ліна Костенко: "Утримаймо себе над краєм прірви": [її нова книжка "Записки українського самашедшого"] / В.Коскін // Демократична Україна. – 2010. – 24 грудня (№ 51). – С. 1, 17.
10. Наєнко М. Локус Гоголя в "Записках українського самашедшого" / М.Наєнко // Літературна Україна. – 2011. – 28 квітня (№17). – С. 6-7.
11. Нескорена. Штрихи до життєвої і творчої біографії Ліни Костенко // Ліна Костенко: Навчальний посібник-хрестоматія / Ідея упорядкування, інтерпретація творів Григорія Ключека. – Кіровоград: Степова Еллада, 1999. – С. 3-23.

12. Панченко В. Особливості національного божевілля. – Режим доступу: litakcent.com
13. Пахльовська О. "Ave, Europa!" Статті, доповіді, публіцистика (1989-2008). – К.: Університетське видавництво Пульсари, 2008. – 653 с.
14. Поклад Н. "Але поет природний, як природа...": [Поетеса Ліна Костенко] / Н.Поклад // Вісник Чорнобиля. – 2010. – 27 березня (№13). – С. 8.
15. Родик К. Кафка назавжди: Ліна Костенко як дзеркало українського дискурсу: [обговорення "Записок українського самашедшого"] / К.Родик // Україна молода. – 2011. – (№ 46). – С. 13.
16. Федчук Н. "Вічні" образи у творах Ліни Костенко "Балада моїх ночей" та М.Сервантеса "Дон Кіхот" /Н.П.Федчук, О.А.Горб // Вісник Запорізького національного університету. Серія: Філологічні науки: зб. наук. ст. / Головн. ред. П.І.Білоусенко. – Запоріжжя, 2008. – № 1.– С. 191-194.

Ліна Василівна Костенко (19 березня 1930, Ржищів, Київська область) — українська письменниця-шістдесятниця, поетеса. Мати Оксани Пахльовської. Лауреат Шевченківської премії (1987), Премії Антоновичів (1989), премії Петрарки (1994).

У радянські часи брала активну участь у дисидентському русі, за що була надовго виключена з літературного процесу. Авторкапоетичних збірок «Над берегами вічної ріки» (1977), «Неповторність» (1980), «Сад нетанучих скульптур» (1987), роману у віршах«Маруся Чурай» (1979, Шевченківська премія 1987), поеми «Берестечко» (1999, 2010). 2010 року опублікувала перший прозовий роман «Записки українського самашедшого», що став одним з лідерів продажу серед українських книжок у 2011 році.

Почесний професор Києво-Могилянської академії, почесний доктор Львівського та Чернівецького університетів.

Відмовилась від звання Героя України.

Біографія

Дитинство

Народилась у родині вчителів. У 1936 році родина перебралась із Ржищева до Києва, де майбутня поетеса закінчила середню школу.

Після закінчення середньої школи навчалася в Київському педагогічному інституті, а згодом — у Московському літературному інституті імені О. М. Горького, який закінчила в 1956 році.

«Шістдесятник»

Була однією з перших і найпримітніших у плеяді молодих українських поетів, що виступили на межі 1950—1960-х років. Період так званих «шістдесятників» створив новітні стилі в українській літературі, змусив творити щось нове, атипове, щось авангардне, але, як і завше, безжальне та максимально критичне щодо влади та тодішнього режиму.

Збірки її віршів «Проміння землі» (1957) та «Вітрила» (1958) викликали інтерес читача й критики, а збірка «Мандрівки серця» (1961) не лише закріпила успіх, а й засвідчила справжню творчу зрілість поетеси, поставила її ім'я поміж визначних майстрів української поезії.

На початку 1960-х брала участь у літературних вечорах київського [Клубу творчої молоді](#). Починаючи з [1961](#), її піддавали критиці за [«аполітичність»](#), був знятий з плану знімання фільм за сценарієм Л.Костенко «Дорогою вітрів».

[8 квітня 1963](#) р. на ідеологічній нараді [секретар ЦК КПУ з ідеології А.Скаба](#) заявив: «Формалістичні викрутаси зі словом неминуче призводять до викривлення і затемнення ідейно-художнього змісту твору. А що справа саме така, свідчать деякі твори молодих поетів [М.Вінграновського](#), [І.Драча](#), Л.Костенко». Це був сигнал до погрому покоління шістдесятників.

[1963](#) — зняли з друку книжку віршів Л. Костенко «Зоряний інтеграл», книжку «Княжа гора» зняли з верстки.

У ці роки вірші Л. Костенко публікували журнали в Чехословаччині, газети в Польщі, і лише зрідка – в Україні. Її вірші ходили в [«самвидаві»](#).

[1965](#) — Л.Костенко підписала лист-протест проти арештів української інтелігенції. Була присутня на суді над [М.Осадчим](#) і [М.Зваричевською](#) у [Львові](#). Під час суду над [братами Горинями](#) кинула їм квіти. Разом з [І.Драчем](#) звернулася до редакції журналу «Жовтень» (тепер [«Дзвін»](#)) і до львівських письменників з пропозицією виступити на захист заарештованих. Письменники не зважилися на протест, але подали в суд клопотання з проханням передати на поруки [Б.Гориня](#) як наймолодшого з заарештованих. Усе це не вплинуло на перебіг судів, але мало величезне моральне значення.

Травень [1966](#) — у [Спілці письменників України](#), де таврували «націоналістичних відщепенців», частина молоді влаштувала овацію Л.Костенко, яка відстоювала свої позиції і захищала [І.Світличного](#), [О.Заливаху](#), [М.Косіва](#) і [Б.Гориня](#).

[1968](#) — написала листи на захист [В.Чорновола](#) у відповідь на наклеп на нього в газеті [«Літературна Україна»](#). Після цього ім'я Л.Костенко в радянській пресі довгі роки не згадувалося. Вона працювала «в [шухляду](#)».

[1973](#) — потрапила до [«чорних списків»](#), складених [секретарем ЦК КПУ з ідеології В.Маланчуком](#). Лише [1977](#) року, після відходу В. Маланчука, вийшла збірка віршів [«Над берегами вічної ріки»](#), а [1979](#)-го, за спеціальною постановою Президії СПУ, — історичний роман у віршах [«Маруся Чурай»](#), що пролежав без руху 6 років. За нього поетеса [1987](#) року була удостоєна [Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка](#).

Перу Л. Костенко також належать збірки поезій «Неповторність» ([1980](#)) і [«Сад нетанучих скульптур»](#) ([1987](#)), збірка віршів для дітей [«Бузиновий цар»](#) ([1987](#)).

Нове століття

Поема «Берестечко» з [ілюстраціями Георгія Якутовича](#), видана видавництвом [«Либідь»](#) [2010](#) року, мала загальний тираж 14 тис. [примірників](#), а збірка [«Гіацинтове сонце»](#), впорядкована [Ольгою Богомолець](#), розійшлася тиражем 5 тис. прим.; на додруковування додаткового тиражу, за словами директора видавництва Олени Бойко, упорядниці згоди не дала.

[2010](#) року вийшов перший роман Л.Костенко — [«Записки українського самашедшого»](#). Роман викликав великий ажіотаж і тимчасову його нестачу в книгарнях.

В січня [2011](#) року Ліна вирушила у тур-презентацію свого першого роману. Презентації відбулися в Києві, Рівному та Харкові, усюди були аншлаги, не всі бажаючі потрапити змогли це зробити через те, що вже не було місця у залах. Але 9 лютого письменниця перервала свій тур через особисту образу.

Каталізатором такого рішення письменниці стали провокативні інсинуації деяких львівських письменників, журналістів та діячів театру - написано в офіційній заяві видавництва [А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА](#)

Зустрічі письменниці з читачами Кривого Рога та Острога відсуваються на невизначений термін, а львівські зустрічі — скасовуються.

У лютому [2011](#) року вийшла поетична збірка Л.Костенко «Річка [Геракліта](#)», куди ввійшли раніше написані вірші та 50 нових поезій.

[2011](#) року у видавництві «Либідь» запланована до видання монографія про Ліну Костенко «Є поети для епох» авторства [Івана Дзюби](#). Очікують, що книжка вийде ближче до ювілею автора — ([26 липня 2011](#) року І.Дзюбі виповниться 80).
Сім'я

Чоловіки:

- [Єжи-Ян Пахльовський](#) (1930), [польський письменник](#), однокурсник Л.Костенко під час навчання у [Московському літературному інституті імені О. М. Горького](#)
- [Цвіркунов Василь Васильович](#), керівник Київської кіностудії імені Довженка у 1960-х рр.

Діти:

- [Пахльовська Оксана Єжи-Янівна](#), [культуролог](#)
- Цвіркунов Василь Васильович-молодший (народився 28 травня 1969 року), [програміст](#)

Відзнаки

- Почесний професор [Національного університету «Києво-Могилянська академія»](#).
- Почесний доктор [Львівського національного університету](#).
- Почесний доктор [Чернівецького національного університету](#) (2002).
- Лауреат [Державної премії ім. Тараса Шевченка](#) (1987, за роман [«Маруся Чурай»](#) і збірку «Неповторність»)
- Лауреат Міжнародної літературно-мистецької премії ім. О.Теліги (2000).
- Нагороджена [Почесною відзнакою Президента України](#) (1992) і [Орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня](#) (березень 2000).
- Відмовилась від звання [Героя України](#), відповівши: «Політичної [біжутерії](#) не ношу!»

Переклади

Твори Костенко перекладено англійською, білоруською, естонською, італійською, німецькою, словацькою та французькою мовами.

- «Проміння землі» (1957)
- «Вітрила» (1958)
- «Мандрівки серця» (1961)

- «Зоряний інтеграл» (1962, тираж знищено радянською цензурою)
- «Княжа гора» (1962, книжка не вийшла через заборону радянської цензури)
- «Над берегами вічної ріки» (1977)
- «Маруся Чурай» (1979)
- «Неповнорність» (1980)
- «Сад нетанучих скульптур» (1987)
- «Бузиновий цар» (1987) — для дітей
- «Вибране» (1987)
- «Інкрустації» (1994, видання італійською мовою, відзначене премією Петрарки)
- «Берестечко» (Київ: [Либідь](#), 1999, перевидання 2010)
- «Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала», лекція в Києво-Могилянській академії (Київ: Видавничий дім НаУКМА, 1999)
- «Гіацинтове сонце» (Київ: [Либідь](#), 2010, вибране)
- [«Записки українського самашедшого»](#) (Київ: [А-ба-ба-га-ла-ма-га](#), 2010)
- «Річка Геракліта» (Київ: [Либідь](#), 2011, вибране, а також нові вірші)
- «Мадонна перехресть» (Київ: [Либідь](#), 2011, нові, а також раніше не друковані поезії різних років)

Романи

- [Маруся Чурай, роман у віршах](#)
- [«Записки українського самашедшого»](#) (Київ, [А-ба-ба-га-ла-ма-га](#), 2010)

Поєми

- [Берестечко](#)
- [Дума про братів Неазовських](#)
- [Скіфська одіссея](#)
- [Сніг у Флоренції](#)

Поезії

- ["Вже почалось, мабуть, майбутнє..."](#)
- [Віяло мадам Полетики](#)
- ["Життя іде, і все без коректур..."](#)
- ["На конвертики хат літо клеїть віконця, як марки..."](#)
- ["Моя любове! Я перед тобою..."](#)
- ["Мій перший вірш написаний в окопі..."](#)
- ["Очима ти сказав мені: люблю..."](#)
- [Пастораль ХХ сторіччя](#)
- [Пелюстки старовинного романсу](#)
- [Пісенька з варіаціями](#)
- ["Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить..."](#)
- ["Розкажу тобі думку таємну..."](#)
- [Світлий сонет](#)
- ["Старенька жінко, Магдо чи Луїзо!..."](#)
- ["Тут обелісків ціла рота..."](#)
- [Українське Альфреско](#)
- ["Умирають майстри..."](#)
- ["Хай буде легко. Дотиком пера..."](#)

- "Чекаю дня, коли тобі скажу..."

Кіносценарії

- «Перевірте свої годинники» (1963, спільно з [А.Добровольським](#)) — про українських поетів, загиблих під час Другої світової війни. Фільм знятий 1964 року, але на екрани не вийшов. Він був так перероблений під назвою «Хто повернеться — долюбить», що Л.Костенко відмовилася від авторства.

Театральні постанови за творами

Харківський Театр "P.S." випустив дві вистави за творами Ліни Костенко:

- «Горохове плем'я», поетична вистава за поезіями Ліни Костенко та Олени Теліги
- «Циганська Муза», драматична поема, прем'єра вистави відбулася 15 березня 2010 року
 - **«Записки українського самашедшого» Л.Костенко – «сюрреалістичний Вавилон сучасного світу». Специфіка жанру і стилю.**
 - – Під час роботи над книжкою я потребувала чимало різної інформації, особливо зі ЗМІ. Тому я добре відчула й дослідила долю журналіста. Від Георгія Гонгадзе до Тараса Процюка. Я усвідомлюю, що сьогодні наша країна якось тримається саме завдяки тому, що журналісти не здалися”.
 - Її „Миколайчик” не дуже солодкий. „Це подарунок, який сподобається не всім”. Л.Костенко розповіла, що давно хотіла написати прозову книгу з алюзією на гоголівські „Записки божевільного”. Звідси й назва (можна припустити також гру слів, пов’язану з “іти самому”).
 - – Не хотілося писати багато прикрих слів на адресу нашої держави, незалежності, – каже письменниця, – бо все ж вона наша. Але настав „міленіум”, прозвучало багато гучних слів, і я вирішила зобразити те, як людина, країна і світ входять у третє тисячоліття”.
 -
 - „Записки українського самашедшого” написано від імені чоловіка-програміста, з елементами щоденника, котрий відображає життя людини серед українського і всесвітнього абсурду сучасності. „Записки...” скеровані на „лікувальний” ефект від традиційної української меншовартості та скиглення. Книга писалася 9 років.
 - Мені дуже тяжко, коли справджуються мої прогнози. А ще 1993 року я написала: «Гряде неоцинізм. Я в ньому не існую». Я сказала, чому не буду присутня в цьому суспільстві якийсь час: «Не хочу грати жодної з ролей у цьому сатанинському спектаклі». Мене не було. І також там було написано: «Декоративна незалежність ворухить вусами вві сні». У нас усі ці роки ворухила вусами декоративна незалежність. А дехто спав. І патріоти спали. Там у мене був ще один тяжкий рядок – власне, вірш з одного рядка: «Покотили Україну до прірви». Так-от, мені треба було зрозуміти, що докотили Україну до прірви. Але вголос мені не хотілося цього казати, і всі ці роки я промовчала. Нікому не заважала, ви помітили. Я зовсім не заважала ані літературному процесу, ані політикам, нікому.

Але я дивилася і розуміла, до чого йдеться. Це дуже тяжкий стан. І оце, власне, результат. У цій книжці є частина цього результату: як я ці роки перемучилася і думала, до чого йдеться. Тепер дійшло вже. Треба це перебороти, бо втратимо Україну. Це абсолютна жорстка правда. Одне слово, нам треба утриматися над краєм прірви... Я повертаюсь. І вже не стоятиму осторонь.

- Л.Костенко написала **публіцистичний** роман (за В.Панченком). Костенко побудувала сюжет свого роману як хроніку, «довіривши» роль хронікера героєві, який веде «діаріюш людства», а водночас – рефлексує з приводу того, що відбувається з ним самим, з Україною і загалом із цивілізацією. Еволюція «українського самашедшого» в романі така: споглядання, рефлексії – зрив, спроба самогубства – повільний ренесанс. Причому далеко не останню роль у цьому відродженні душі відіграє жінка, дружина Хронікера, значно стійкіша й витриваліша за свого чоловіка, коли йдеться про удари долі. Цей сюжетний «каркас» загалом нагадує історію Богдана Хмельницького в романі «Берестечко»: дух гетьмана також зцілювала жінка. Зрештою, «Записки...», як і «Берестечко», так само про важку перемогу над поразкою. Недаремно хроніка завершується Майданом 2004 року. Л.Костенко вважала за можливе зберегти у фіналі роману неповторний піднесений настрій тієї пори, – попри всі розчарування наступних років. То ж тільки циніки вважають Майдан «революцією на болоті», влаштованою за американські гроші. Насправді ж усе тоді вирішували людська солідарність і відвойована гідність.
- Від імені 35-річного програміста і частково – його дружини, які познайомилися в 1990-му як учасники «революції на граніті», здійснюється аналіз-рефлексія подій в Україні, що сталися протягом перших років (до середини грудня 2004-го) 21-го століття. Причому – на тлі різних катастроф, аварій і терористичних актів, що все частіше й частіше спіткають людство на всій планеті. На тлі тих жахливих подій, інформацію про які головний персонаж отримує із Інтернету й газет (а іноді – з телевізору), він розмірковує про долю України, своєї сім'ї, далекого друга зі США та інших. Але найбільше – про Україну та українців: «Культивується порно, приблатняк, матерщина. У нас тепер така свобода, наче сміттепровід прорвало. Свобода хамства, свобода невігластва, свобода ненависті до України. Все, що є вищого і зловорожого, вигривається під сонцем нашої демократії. Україною правлять люди, які її не люблять і яка їм чужа». Приблизно через дві сотні сторінок він знову повертається до такого стану справ, задає сам собі цілу низку запитань і намагається отримати на них відповіді: «Але чому? Звідки це все взялося? Які шлюзи прорвало? Чому стоїть у суспільстві густий дух плебейства? Чому до влади прорвалися шахраї і невігласи? Чому все купується і продається? Чому домінує жлобство на державному рівні? Чому все це називається – демократія, народовладдя?!»
- У Біблії це називається «пішло вгору Хамове плем'я. – сказала дружина». І ось ця відповідь є одним із центрів виписаної в книзі оповіді про буття

сьогочасного українства. Бо вона – актуальна для нас. Але разом з нею актуальним є і свого роду портрет нації, накиданий дуже точно: «Іноді мені українці здаються таким великим гарним птахом, який сидить собі і не знає, що робиться на сусідньому дереві, який любить собі поспати, сховавши голову під крило. Крило тепле, притульне, сни історичні, красиві. М'язи розслабились, душа угрілася, – прокинувся, а дерево під ним спилюють, гніздо впало, пташенята порозліталися хто куди, сидять на інших деревах і цвірінькають вже по-іншому. Нація навіть не косноязыка. Нація недорікувата». У романі дуже багато цікавих (подібних до цієї) образних оцінок, точні й показові щодо нинішнього стану існування українців «на рідній не своїй землі». Але є й кілька рефренів, що виступають як основні (й навіть – структуроутворюючі) елементи оповіді: «Лінію оборони тримають мертві». І це – всупереч тому, що в грудні 2004-го актуальним здавався інший висновок: «Лінію оборони тримають живі», і тоді герою перехотілося «їхати на Канари». – Бо і той МАЙДАН з «Помаранчевою революцією» залишилися там, в історії, звідки дивляться на нас, недолугих і недорікуватих, наші мертві герої. А ми знову опинилися атакованими вірусом байдужості, духовного дефіциту на українців, які мали б мужність і силу «тримати оборону». Чому так? На це запитання кожен має знайти свою відповідь. Важливо тільки, щоб вона об'єднала українців.

- Уже в самій назві роману є і пряма апеляція до Гоголевих «Записок сумасшедшего», і жартівницьке, побутове віддистанціювання. Жаргонне, «суржикове» самашедший (чи самашетчий), – хоч би як обурювалися мовні пуристи, – ввійшло в наше мовлення багатьма барвами, то наївно-серйозними, то іронічно-пародійними, то приязно-докірливими. Герой і оповідач роману Ліни Костенко належить до особливої, сказати б, соціально значущої категорії самашедших. Від самого початку своєї оповіді (яка щирістю наближається до сповіді), він застерігається: «Я завжди був нормальною людиною. Радше меланхоліком, ніж флегматиком (...) Спадковість у мене теж добра, психів у роду не було (...) Словом, усе адекватно». Так-то так, – «...а оце раптом, на зламі століть, відчув дискомфорт, кривля поїхала, звернувся до психіатра, але відхилень психіки він не знайшов». Наче все й гаразд. Таж ні. «...Це така тонка матерія, досконалої апаратури на це нема. Сон у мене нормальний, руки не сіпаються, тільки відчуваю якийсь неспокій, ніби якісь фантомні болі душі». І в родині щось не зладилось, дружина дратівливо реагує на його неясні тривоги, «і ми одне одного не впізнаємо». А «почалося це з того, що я раптом захотів на Канари». Звичайно, слова «самашедчого» завжди мають несподіваний саркастичний підтекст. Канари ваблять його не так, як сильних світу цього, – курортом, океаном, екзотикою. Просто «вчитав у одному журналі, що там десь високо в горах, у вічнозелених нетрях є плем'я, яке не говорить між собою, а пересвистується». Це ж треба так з'єхидничати на святу для української еліти канарську тему! «І я подумав – от якби й у нас не говорили, а пересвистувались. Бо стільки вже

наговорено, до цілковитої втрати смислу. Та ще й якоюсь мовою недолюдською, сурогатом української і російської, мішанкою, плебейським сленгом, спадком рабського духу і недолугих понять, від чого на обличчі суспільства лежить знак дебілізму...» Тут уже трохи вгадується одна із сучасних глобальних «самашедчинок»: синдром забалаканості світового простору. І хоч оповідач ментально відсторонюється: «а при чому ж тут я?», – насправді причетність є, і то подвійна: він і жертва, але до певної міри й співучасник отієї «втрати смислу», хоч і волів би не визнавати це, стояти над безглуздям: «Фах у мене сучасний, абстрагований від ідіотської дійсності, я можу говорити виключно мовою комп'ютерних програм». Але, як мудро сказав найбільший із класиків, жити в суспільстві й бути вільним від суспільства неможливо. І «мова комп'ютерних програм» не допомагає нашому героєві порозумітися навіть із шестилітнім сином, який «вже матюкається», бо в їхньому дитсадку лідером такий собі Борька, а в нього «за кожним словом — «блін», «круто»... Тим більше – не допомагає «порозумітися» із ширшим світом. «...Іноді мені здається, що колись я вийду з дому через вікно, і більше мене ніхто ніде не побачить». Можна тішити себе ілюзіями, але реально в такий красивий спосіб тікали тільки від одруження, та й то в комедіях минулого. Зі світу ні в яке вікно не вистрибнеш. А надто зі світу абсурду, який обступає оповідача – неконформного інтелігента, кандидата в «самашедші». Абсурд той і непозбутній український, і вовік невичерпний планетарний. Сприйняття його загострюється тим, що настає 2000 рік, Millenium, зміна тисячоліть (цим датується початок «Записок...»), а це неминуче породжує своєрідну містику тривог і сподівань глобального масштабу. До того ж наш інтелігент має нещасливу звичку читати газети, дивитися по телевізору новини і, мабуть, регулярно переглядати інтернет. Тут планетарний абсурд і досягає його лютими інформаційними штормами. Попри свій, здавалося б, одноманітний репертуар: здуріла на сексі, розкошах і Книзі рекордів Гіннеса сита частина людства – і потонула в злиднях та хворобах основна його маса (та ще нескінченні природні катаклізми й техногенні катастрофи), – попри такий обмежений формат сенсацій – яка невичерпність у варіаціях! У романі системно – але з художньо й психологічно витриманими паузами, що мають запобігати надмірності й одноманітності, – подаються ці дотепно відкомбіновані (у свідомості «самашедшого») пряні інформкоктейлі, що викликають у читача то сміх, то сум, то розпачливі думки про те, куди ж це так завзято поривається людство. Щоправда, віртуальний світ можна підключати й відключати натиском кнопки, за смаком і настроєм, не дуже ним переймаючись і навіть відчуваючи себе немовби його володарем, – але це не для нашого «самашедшого» з його приматом совісті над комфортом. «Ти що, колекціонуєш абсурди?», – питає дружина. Ніби остерігає його: вона філолог, пише дисертацію про Гоголя, мабуть, боїться, щоб чоловік не став Фердинандом VIII. І водночас тонко «підсвічує» його тривоги гоголівськими пасажами та додає до картини «всесвітнього дурдому», що

мучить її чоловіка, окремі моменти, поки що локальні, абсурду суто нашого, «специфічного». «Розумію, чому дружина така нервова. День у день, з року в рік, усе життя одне й те ж – становище мови, яка гине, література, яка занепадає, історія, яку не можна читати без бромю. Часом бачу, що вона в ступорі. А я в цих питаннях невеликий порадник. Вона більше ділиться з моїм батьком. А сьогодні вранці каже: «Мені снилося, що я займаюся фламандським фольклором. І стою у величезній черзі за грантом. Мене питають: Ви знаєте фламандську мову? – Кажу: Не знаю. Але я вивчу!» І раптом заплакала: «Ти маєш рацію. На Канари!» Тобто: до племені безсловесних, чи що? «Це вже відчай. Я обняв її й пригорнув, і ми посиділи в такій пронизливій близькості, як у наші кращі роки, тільки тоді не було такої печалі».

- Звідки ж ця печаль? Тільки від емоційного вигасання й дисгармоній в особистих стосунках, від людської самотності (це також одна із тем «Записок...»), чи й за ними стоїть щось загальніше? Адже початок був такий романтичний – майже плакатно-романтичний: запізнало їх і поєднало легендарне студентське політичне голодування восени 1990 року. Тепер, через десять літ, їм, пригніченим збляклістю української незалежності й вигасанням молодих поривань, наче й не дуже про це згадується. Власне, і він, і вона наче й не мають претензій одне до одного, навпаки, ладні одне одного підтримувати... супроти чого? Супроти незримі еманції на їхні душі великих розчарувань – розчарувань суспільства, не лише особистих? Не лише разючих побутових свідчень занепаду моралі та «якості життя» (скільки й гіркого, й кумедного, скажімо, в пасажі, що починається словами: «Голоси нашого двору — це окрема тема», – хоч цитуй його і цитуй, та чи тільки його?), – а й того, що десь у ґрунті негараздів. «Десять років державі, стільки депутатів і партій, патріотів і лідерів, а ні засад, ні цінностей, ні ідеології. Я не знаю, це якийсь диявольський план чи просто так вийшло?» В якийсь диявольський план наш український самашедший не дуже вірить, усе-таки людина рацію, але й над мірою деякої своєї відповідальності за те, що «так вийшло», поки ще не схильний задумуватися. Може, це прийде. Адже він маніфестує глобальне мислення, тож мав би вміти бачити взаємозв'язок речей, великих і малих, минулих і майбутніх.
- «Я системний програміст. Люди, як правило, бачать світ у діапазоні своїх проблем. Ну ще в радіусі родини, країни, свого фаху, своїх інтересів. А якщо подивитися на світ у комплексі різних подій і явищ, виникає зовсім інша картина. Бачиш критичну масу катастроф. До того ж при такій глобальній оптиці корегуються пропорції власних проблем.
- – Дар одночасного бачення, – каже дружина, – це страшна річ. Може зірвати зсередини, ніхто й не зрозуміє, що з людиною сталося».
- Але оповідач спокійний: «Вона даремно боїться. Я не перекрою плащ на мантию і не підпишуся: Фердинанд VIII». Справді, він раціоналіст, світовий абсурд сприймає в інформаційному варіанті, не філософському, а конкретний український бачить – поки що – зі справ своєї фірми та ще з

вікон квартири й родинних розмов. Поки що. Він збоку. Він спостерігач. Але й аналітик, і як аналітик поступово вглиблюється в ситуацію. Вона стає його індивідуальним переживанням (не лише його, а й дружини, батька, тещі, знайомих, навіть якогось далекого «каліфорнійського друга»), в одних випадках обростаючи різними принагідними коментарями, часом кумедними, в інших, визначальних, – створюючи високий емоціональний та інтелектуальний градус твору.

- Часовий простір «Записок...» – від української національної фантазмагорії, блюзнірської фантазмагорії, навколо «таращанського тіла» до помаранчевої революції. Калейдоскоп подій, динаміка суспільних тенденцій, напруга громадянських поривань. Абсурд підміненості («нам Україну підмінили»), нищівний для національного буття України й для статусу людини взагалі, викликає спротив у небайдужої, спраглої духовного оновлення й правди частини суспільства. Ареною і символом цього спротиву стає Майдан. Усе це зрушує, збуджує «українського самашедшого» та його коло, вносить душевне оздоровлення і просвітлення, подолання самотності в екстазі просвітленого протесту. Вони з дружиною знову на Майдані. Живі картини багатотисячного людського вирування – крізь призму особистих доль – зворушують якимось сявом чистоти й благородства. Здавалося: немає нічого неможливого, Україна стане найяскравішою демократією Землі. Не стала... Але й тепер висока етика Майдану протистоїть забуттю й відступництву одних, злостивій хулі інших. Той настрій поривання до справжньої України, який об'єднував людей різного віку і різних національностей, так щемливо промовляє в «Записках...», що зворушує до глибини душі. І здається неймовірним: як це він не «матеріалізувався» в нову якість суспільства. Звісно, він залишив на ньому свою глибоку печать, але самої «матриці» змінити не зміг. Версія оповідача обмежена часом помаранчевої революції, але в його надії вже вриваються тяжкі тривоги. Він починає сумніватися в лідерах опозиції: чи здатні вони довести справу до кінця? Та чи тільки в них біда?
- Нібито глибоке оновлення мало початися з руху за «Україну без Кучми». Добре, маєте: вже шість років Україна «Без Кучми». Вже рік і «Без Ющенка». Мине час, буде й «Без Януковича» (правда, дехто вважає, що від січня 2010 закони природи й суспільства перестали діяти, історичний час заледенів, але це, мабуть, усе-таки перебільшення). Отже, «Україна БЕЗ КОГО» – це питання людськими чи природними силами якимось вирішується. Але є інше питання: «Україна З КИМ»? Поки що всі відповіді виявлялися марними. Може: «Україна З НАМИ»? Тоді: хто МИ? Які МИ?
- Герой-оповідач не був би «українським самашедшим», якби не роздумував про це. І його роздуми лягають у глибоке річище тієї національної самокритики, традиція якої йде від Т.Шевченка і яка ніколи не забувалася, хоча в наш час і здрібніла або зійшла на негативістську риторичку – чого-чого, а її не бракує. Оповідач хоче бути конкретнішим і посутнішим, хоч і

йому важко вийти за межі риторики, – але вона в нього пристрасна й пізнавально спрямована.

- Себе він не відділяє від громади, яку критикує, але до себе все-таки не такий суворий, – воно теж наша українська традиція: вписувати своє «Я» в «МИ», це пом'якшує самоосуд. Втім, є ж ЧИТАЧ – на нього, на його рецепцію, мабуть, і розраховує АВТОР (а він не тотожний ГЕРОЄВИ).
- На периферії рефлексій «українського самашедшого» залишилася одна важлива тема: позамайданна Україна, позамайданний українець. Не той «соціально занедбаний агресивний типаж» чи ті «представники кримінального світу», що підтягувалися до Києва 2004 року «під виглядом донецьких шахтарів», а та частина інтелігенції чи, скажімо, людей доброї волі, які не розпізнали суті подій, з якими потрібен глибокий зацікавлений діалог, а не патетика, яка їх втомлює. Щоб іти в майбутнє, треба шукати адекватного бачення цієї теми. Але це, мабуть, уже предмет майбутніх «Записок...» нашого героя, а може, й зовсім іншого твору. Втім, мотив моральних і духовних резервів нації, які виявив Майдан, мотив пробудження раніше оспалих і їхнього переродження, поривання до кращого звучить і тут. «Україна скучила за собою. Майдан – це простір, де вона зустріла себе». Та чи не послизнеться вона знову «на плювку Диявола»? Адже «великий бал Сатани» триває...
- Зрештою, в «Записках українського самашедшого» багато суперечливих – однаково пронизливих і однаково правомірних – суджень про наш «самашедший» час. І хто вирішить, де більше підстав: там, де радість і гордість, чи там, де обурення і стид. Або просто розгубленість і розпач. Це наше життя, це ми. І кожен з нас, наскільки він здатен брати на себе вину, тягар, відповідальність. Або навіть уникати їх.
- «Іноді мені українці здаються таким великим гарним птахом, який сидить собі й не знає, що робиться на сусідньому дереві, який любить собі поспати, сховавши голову під крило. Крило тепле, притульне, сни історичні, красиві. М'язи розслабились, душа угрілась, – прокинувся, а дерево під ним спилують, гніздо впало, пташенята порозлітались хто куди, сидять на інших деревах і цвірінькають уже по-іншому. Нація навіть не косноязыка. Нація недорікувата. Я розумію, все має свої історичні корені. Часом їх хочеться висмикнути.»
- Таких метафор історичної долі України в романі багато. Вони можуть суперечити одна одній, співіснуючи. Як суперечить сама собі історична доля України. У складних візіях письменника – не в схемах публіциста.
- Це книга про те, як і чому абсурд став уже, по суті, простором українського буття, а не періодичною неприємною перешкодою в реалізації чийось особистих планів. Про те, як «нам підмінили Україну», і про те, як нам її повернути. Першим – лише першим! — кроком на цьому шляху (а цей шлях є нічим іншим, як сумою неогоїстичних, часом раціонально не вмотивованих вчинків) був Майдан, описаний у романі Ліни Костенко і романтично-піднесено, і водночас вельми скептично – щодо тодішнього «Месії» та інших трибунних вождів («Люди б йому повірили. Ні, він іде на

поступки, він капітулює. Ми на Майдані, а він уже серед них. Серед тих, кого називав злочинною владою»).

- Останні наведені слова (це оцінка подій дня 8 грудня 2004 року, сумнозвісного дня так званої конституційної реформи) – лише один рядок з хроніки, записок, щоденника, котрий майже із дня в день, із грудня 2000 року по грудень 2004-го (вражає неймовірна хронологічна та фактологічна точність автора!) веде створений уявою Ліни Костенко молодий українець, фаховий програміст, що він, як і чимало з нас, відчуває себе зайвим і мало не божевільним у власній країні. Є таке старовинне польське слово «діяріуш» (з латинським корінням). Це – такий **щоденник**, котрий насичений не стільки суетливою «злобою дня», скільки глибоким, гострим відчуттям історії. Саме це слово, «діяріуш», вживає герой Ліни Костенко, характеризуючи твір, який він пише. І воно тут більше ніж доречне.
- Весь роман побудований на «дисонансах **всесвітнього пекла**» (теж вислів із «Записок»). Воістину весь світ неначе збожеволів: терор не має кордонів і моральних обмежень – немає пощади ані немовлятам, ані жінкам, ані старим; людство гине в отруйному океані безмежної злоби, брехні й насильства; знищується чиста земля, вода, повітря; знищується чистота людських душ. А щодо України, то калейдоскопу злочинного абсурду, здається, немає кінця, немає меж глумливої брехні, якою влада «нагороджує» народ (самі лише моторошні перипетії «таращанського тіла», абсолютно точно відтворені письменницею, чого варті!). Тут якраз цілком на своєму місці слова із «Записок»: «Чи є майбутнє в Україні? З таким президентом нема. А з такими нами?» Ось це – питання питань...
- Недарма в тексті роману Ліна Василівна визнала за потрібне навести відомі слова Фрідріха Ніцше: «Я вдивляюся в безодню, а вона в мене». Бо, воістину, «страшна історична карма націй, які віками не самі визначали свою долю». А живемо ж у таку добу, коли «людям позакладало не вуха, а душі», коли «вся атмосфера просякнута чадом вічно тліючих проблем». Сама письменниця з вичерпною точністю пояснила, чому суспільству може виявитися необхідною оця хроніка життя цілком нормальної (попри «гоголівську» назву) людини в ненормальній, хворій, давно позбавленій власної ідентичності країні. А саме: «Вся ця «мозаїка абсурду» існує лише за умови «нульової», короткої пам'яті у суспільства. Коли ж пам'ять відновлюється – абсурд постає саме як божевільний, гидкий, жахливий абсурд». Ось у чому, очевидно, й полягає «надзавдання» твору. Ось задля чого безіменний герой Ліни Костенко ретельно, терпляче й методично занотовує всю цю «мозаїку абсурду», закликаючи тим самим українців: майте довгу, якщо завгодно, злу (у кращому сенсі цього слова) пам'ять, нікого й нічого не забувайте: ані хамства («нам мешають жить еті козли»), ані боягузтва, ані месіанської пихи («моя нація»), ані невиконаних обіцянок («покращення життя вже сьогодні»), ані цинічного глуму, коли «прожитковий мінімум встановлюють ті, хто давно вже встановив для себе прожитковий максимум»...

- Герой, якому автор «доручила» нести у світ багато гірких, вистражданих душею істин про деградацію світу та України (хоча далеко не факт, що геть усі без винятку думки головного героя книги є також думками її творця), хоче лише одного: не відбирайте в мене, не підміняйте мені мою Україну, якщо вже я народився саме на цій землі! Абсолютно нормальне прагнення, чи не так? Аж ні: він живе в країні, де постійне і публічне вживання людиною рідної мови є майже актом громадянської мужності, бо розцінюється і досі як «націоналізм» (тут навіть слово «абсурд» є недоречно м'яким, хіба що підходить вислів «шовіністичний маразм»), де огидні попсові телепрограми та реклама (ох, як знущаються з них Ліна Василівна та її герой!) буквально вичавлюють з людини все українське і взагалі все людське. І все ж таки він уперто твердить своє: «Це моя країна, я тут виріс, я тут живу, я не хочу в Силіконову долину, я не хочу в найкращі комп'ютерні центри Європи, я хочу жити і працювати тут. І не абияк жити, а жити добре, достойно. Абияк жили мої батьки, і батьки моїх батьків, і всі гарні порядні люди у цій частині світу завжди мушили жити абияк, задурені черговою владою, черговим режимом. Набридло. Абияк жити я більше не хочу». Проте ця нормальна вимога (не мрія!) залишається недосяжною. Оце, мабуть, і є найбільшою трагедією сучасної України.
- Письменниця (хоч роман є **публіцистичним (за І.Сюндюковим)**), відтак багато про що авторові належить говорити прямо) застосовує цілу систему блискучих символів, які мають яскравіше, чіткіше й образніше донести до читача життєво важливі думки. Ця символіка дивовижна і вражаюча. Наведемо лише декілька прикладів. Ось друг «українського самашедшого», що живе й працює в Каліфорнії, теж програміст, розповідає йому в листі про тамтешніх чарівних пташок-колібри. Це чудесне створіння має «серце майже втричі більше, ніж шлунок. От якби так у людей. Ото було б сердечне суспільство. Суспільство у нас важке. Конгломерат націй і антинацій, звиклих до стагнацій і профанацій, дискримінацій і асиміляцій. Шлунок у такого суспільства безрозмірний, а спільного серця нема. А нема спільного серця – нема спільних цінностей». Блискуча, містка формула!
- Ліна Костенко з ювелірною точністю творить саме такі символи, що надаються до якнайширших узагальнень. Ось герою «приснився дятел, що клює націю в скроню. Дятел був як дятел, дзьобатенький і пістрявий, а нація якась аморфна, розпливчата, і все підставляє скроню». Ось йому ввижається привид, що «ходить по Україні, привид шовінізму. Часом він вилазить на трибуну і вимагає другої державної мови. Часом стрибає по снігу, як підбита ворона, підпираючись костокрилим костуром. Часом курсує в коридорах влади в костюмі від Версаче. Часом вищирюється з нахабної фізіономії заїжджого гостя, часом з простодушної пики тутешнього неандертальця. Часом прикидається президентом, часом народним депутатом. Часом б'ється з іншими привидами, і тоді зчиняється великий бедлам. А до чого тут ми? До чого тут Україна?». Цікаво, що знайомий нашого головного героя (він носить досить загадкове ім'я «Лев,

інвертований на пустелю») дає тут влучний та лаконічний коментар: «Це ж не Україна. Це пень розпаденого Союзу. Через те й змії кишать». І – далі підсумкова символічна формула: «Україна пручається, як Лаокоон, обплутаний зміями. Вона німо кричить, але світ не чує. Або не хоче почути». Важливо відповісти на питання: а чий це, власне, крик? Може, не тільки України, а й самої авторки – він таки пробивається до нас крізь гіркий сарказм, гострий, як лезо бритви; гумор, він задавлений, схований між по-чоловічому раціоналістичними рядками цієї дивовижної сповіді-щоденника...

- У романі є сила-силенна снайперськи точних політичних узагальнень, які, на ганьбу й горе України, виявилися пророчими (так, друг головного героя, духовно готовий влитись в «рух Опору» і вийти на Майдан, дає жорстке визначення тій добі, яка настане в разі поразки його та його однодумців: «мезозой!»). Проте **цінність твору**, власне, не в цьому. Відтворена колосальна панорама оцього всеохопного **«простору абсурду»**, котрий досяг уже таких масштабів, що впритул наближає нас до соціальної та духовної **анігіляції, зникнення, «випаровування» національної суті України та людської гідності її громадян** – ця панорама волає про відповідальність не стільки влади, скільки кожного з нас. Кожного без винятку. Передовсім відповідальності за те, що звикли терпіти те, чого терпіти не має права людина з гідністю, розумом й серцем, пристосувались до того, до чого пристосовуватись не можна за жодних обставин. «Ми можемо втратити Україну. Ми вже фактично її втрачаємо – міркує безіменний герой Ліни Костенко. – Ми нездатні протистояти, ми не знаємо, на кого й на що спертися у цьому суспільстві, воно хистке й захланне, інфіковане тліном мертвих ідеологій, поляризоване за принципом поколінь, сконфронтоване соціально й національно, навіть регіонально – а ми, що зробили ми? – ми, покоління у силі віку, ми, ніби ж уже громадяни вільної країни, ми, ублюдочні катастрофісти своїх особистих драм, сипонули урозгіч по світах, або сидимо тут, скніємо, чекаємо, поки нам усміхнеться доля».
- Термін «роман» має безліч означень, але жодне з них не накладається на книжку Ліни Костенко. Психологічна проза (осердям якої є роман) передбачає насамперед розвиток характерів під впливом зовнішніх подій. Нічого подібного у «Записках...» немає. П'ятеро головних персонажів (оповідач-дружина-батько-Лев-друг із Каліфорнії; не кажучи вже про бекграунд: Гламур –Тінейджер-син із Борькою) – психологічно ті самі наприкінці, що й на початку оповіді. Можуть заперечити: усі вони на Майдані-2004 стали іншими. Гадаю, що ні: вони просто скинули важкі камуфляжні маски.
- Авторка спробувала «оживити» свою «романну» оповідь історією кохання. Вийшло непереконливо: «переродження в побут» радше деклароване, аніж зображене. А повне повернення любові між оповідачем та його дружиною – по тому, як один одного уникали й торкатися, – не відповідає жодним психологічним підручникам. Глухе згадування про

спробу головного персонажа покінчити з життям – це відомий зі старих літературних практик «Бог із машини»: прийом, котрим нині послуговуються хіба літературні початківці, й то переважно у фантастичних та фентезійних жанрах. А головне, ні він, ні вона аж ніяк не змінилися після того «самогубства».

- Отже, «Записки українського самашедшого» зовсім **не «роман»** і – взагалі не проза у звичайному розумінні. Це те, **що не має сталої літературознавчої дефініції: проза поета**. І в цьому непевному означенні – це вибухово сильний твір: безперервне творення метафор, вигадлива гра у слова-сенси, трансформація сенсів, феєрверк несподіваних означень, самодостатня логіка краси слова. Часом за словосполученням узагалі не стоїть жодної логіки, але все одно красиво – скажімо, таке: «Бог дав жінці розум, щоб було два полюси правди».